

Overlegorgaan
Fysieke Leefomgeving

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL)

Rijnstraat 8

Den Haag

Postbus 20901

2500 EX Den Haag

www.overlegorgaanfysiekeleefomgeving.nl

Contactpersoon

L. Alferink

secretaris

M +31(0)6-11843574

lieke.alferink@ofl.nl

Datum 8 mei 2024

Betreft Advies Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving -
Deltaprogramma 2025

Geachte heer Verdaas,

Op 17 april jl. heeft de formele bijeenkomst van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving plaatsgevonden, tijdens deze bijeenkomst hebben de OFL leden gereageerd op het concept Deltaprogramma van 2025. Ook zijn de nieuwe Deltascenario's besproken en is er vooruitgeblikt naar de herijking van het Deltaprogramma.

Algemene reflectie

In de hoofdboodschap van het Deltaprogramma 2025 klinkt urgentie door dat er keuzes moeten worden gemaakt omtrent wateropgaves van de toekomst. De urgentie wordt door alle aanwezigen onderschreven. Deze notie uit de hoofdboodschap mag nog meer tot uitdrukking komen in het gehele Deltaprogramma. Dit geldt ook voor de bewustwording van de uitdagingen buiten het strikte domein van de waterwereld. Dit wordt in de inleiding genoemd, maar komt in de verdere rapportage weinig aan bod. Verder is het de overweging waard om het brede kader van natuur niet zozeer als probleem te schetsen, maar als bron van oplossingen. Bijvoorbeeld door te verwijzen naar de aanpak van zogenaamde *Nature Based Solutions* in de hoofdlijnenrapportage en dit terug te laten komen in de bijbehorende infographic.

Een algemene reflectie van de partijen is dat het Deltaprogramma het accent moet verleggen van het agenderen van de wateropgaves die op Nederland afkomen naar een handreiking om samen met maatschappelijke actoren aan oplossingen bij te dragen. Sommige partijen zouden ook graag zien dat innovatie meer aandacht krijgt in de opgaves van het Deltaprogramma. Gezien de grote systeemveranderingen die er nodig zijn, is verkenning van innovatieve vormen van ruimtegebruik een noodzaak.

De OFL-leden geven aan dat vanuit het Deltaprogramma meer aandacht kan worden besteed aan de financiële sector. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkelingen die spelen op

Datum

8 mei 2024

Europees niveau ten aanzien van klimaatrisico's en klimaatadaptatie in de gebouwde omgeving.

Uitvoering

Uitvoering en uitvoerbaarheid zijn terugkerende thema's. In de bijeenkomst kwam specifiek de uitvoering van 'no regret' maatregelen naar voren. De partijen roepen op om snelheid te maken met de uitvoering van deze maatregelen. Daarnaast zijn er ook zorgen uitgesproken over de uitvoeringscapaciteit. De partijen dringen er bij de Deltacommissaris op aan om gericht rekening te houden met behoud en versterking van de uitvoeringscapaciteit op alle bestuurlijke niveaus.

Deltascenario's

De nieuwe deltasenario's schetsen een duidelijk beeld. Ze laten zien dat voor het behalen van de deltaopgaves grotere systeemkeuzes nodig zijn en dat deze nauw samenhangen met andere ruimtelijke keuzes. In alle deltasenario's komt een dreigend nijpend zoetwatertekort naar voren. De deelnemers aan het overleg vroegen zich af of de impact hiervan inclusief de financiële gevolgen voldoende zichtbaar zijn gemaakt.

Participatie en maatschappelijke betrokkenheid

Het Deltaprogramma is intern het gesprek gestart over de rol van maatschappelijke betrokkenheid en participatie. Bij de OFL-leden merk ik enige zorg over dit onderwerp. Het is voor partijen niet altijd even eenvoudig om betrokken te zijn bij het Deltaprogramma. Een duidelijke visie hoe maatschappelijke partijen optimaal te betrekken bij de herijking van het Deltaprogramma ontbreekt vooralsnog. Men heeft het gevoel ergens op de eerste sporten van de participatieladder te blijven steken, terwijl de behoefte aan het samen ontwerpen van oplossingen groeit. Grote waardering is er voor het intergenerationele perspectief en de invoering van de generatietoets.

Vooruitkijken naar de herijking

Tijdens de gehele bijeenkomst klonk de urgentie van de herijking goed door. Er is vraag naar een duidelijk evaluatiekader van het Deltaprogramma om objectief te kunnen beoordelen of de doelen van het Deltaprogramma daadwerkelijk worden behaald. Ook verwacht men een betere koppeling met andere relevante beleidsprogramma's, waaronder bijvoorbeeld de relatie met de Nota Ruimte, het Nationaal Milieu Programma of het Nationaal Programma Landelijk Gebied.

Datum

8 mei 2024

Uw reactie zie ik met belangstelling tegemoet. Daarnaast blijf ik graag in gesprek over de verdieping van de maatschappelijke participatie in uw programma en de specifieke bijdrage die het OFL aan de herijking van het Deltaprogramma kan bieden.

Hartelijke groet,

Johan van de Gronden

> Retouradres

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving
T.a.v. de heer drs. J.A. van de Gronden
Postbus 20901
2500EX DEN HAAG

Staf Deltacommissaris

Contactpersoon

R.A.V. Kern
Coördinerend/Specialistisch
Adviseur

dolf.kern@deltacommissaris.nl

Ons kenmerk

DC-2024/430

Uw kenmerk

Advies OFL Deltaprogramma
2025 (8 mei 2024)

Datum 18 juni 2024
Betreft Reactie Deltacommissaris op
Advies OFL op concept Deltaprogramma 2025

Geachte heer Van de Gronden,

Op 8 mei heb ik het formele advies van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) ontvangen op het concept Deltaprogramma 2025. Ik heb dit met grote waardering gelezen. In het OFL zijn op 17 april 2024 de deltasenario's en de conceptversie van het Deltaprogramma 2025 toegelicht en besproken. Tijdens de geanimeerde bijeenkomst is een open en constructieve dialoog gevoerd tussen alle deelnemers. Ik wil het OFL complimenteren met de nieuwe deelnemers Bouwend Nederland, Dutch Green Building Council, Energie Samen en de Jonge Klimaatbeweging. Dit heeft geleid tot een waardevol conceptadvies dat de OFL-voorzitter op hoofdlijn mondeling heeft gepresenteerd in de Stuurgroep Deltaprogramma van 18 april. Vervolgens is in afstemming met de OFL-leden het formele advies op schrift gesteld vanuit de wettelijke taak van het OFL.

Ik waardeer het gesprek met de OFL-partners en met name de concrete aanbevelingen en suggesties uit het gezamenlijke advies. De suggesties en boodschappen hebben op diverse plaatsen doorwerking gekregen in het DP2025. In deze brief geef ik mijn reactie op het OFL-advies. Het advies en mijn concept reactie zijn met veel waardering en bijval besproken in de Stuurgroep Deltaprogramma van 6 juni 2024.

De urgentie van het maken van keuzes mag sterker resoneren

Het OFL onderkent dat de urgentie van de opgaven vraagt om bewustwording en keuzes, ook buiten de waterwereld. Deze boodschap wordt meer herkend in het bestuurlijke hoofdstuk 1 dan in de hoofdstukken over de thema's en gebieden.

De recente inzichten vanuit het kennisprogramma zeespiegelstijging, KNMI2023 scenario's en de deltasenario's maar ook de ruimtelijke transitie vragen om nadrukkelijke keuzes in waterbeheer, ruimtelijke inrichting en gedrag. Voor diverse thema's en gebieden vergt dat een breuk met de huidige strategie van optimalisatie. Deze omslag vraagt om doorleving en bewustwording bij alle betrokkenen. De groeiende opgave voor watertekort betekent bijvoorbeeld voor watergebruikers in alle gebieden aanpassing aan een situatie waarin voldoende zoetwater niet altijd en overal vanzelfsprekend is. De constatering van OFL dat dat

proces niet in alle gebieden en thema's even snel gaat is herkenbaar en voel ik als een aanmoediging om gezamenlijk in de Stuurgroep en daarbuiten het gesprek te voeren over wat nodig is om overal de noodzakelijke omslag te maken.

Staf Deltacommissaris

Datum
18 juni 2024

De Stuurgroep beseft dat de opgaven voor watertekort, wateroverlast, zeespiegelstijging en waterveiligheid groter worden en samenkomen in steeds complexere opgaven met meer ruimteclaims en potentieel botsende belangen. De bestuurders tonen de ambitie om met de herijking richtinggevende keuzes te formuleren, inclusief tijdspad en kennisbehoefte. Als deltagcommissaris zal ik waar nodig de belangen, afhankelijkheden en onzekerheden benoemen en in bespreking brengen.

Natuur niet alleen neerzetten als probleem maar ook als oplossing

OFL mist de onderkenning dat natuur een "nature-based" aanpak een zeer significante bijdrage kunnen geven aan de weerbaarheid voor klimaatopgaven. Zij verzoeken dit te laten terugkomen in DP2025.

Oplossingen gebaseerd op natuurlijke systemen zijn van groot belang om de doelen van het deltagprogramma te behalen. Het vergroten van de bufferwerking om gesteld te staan voor droogte en wateroverlast vergt vitale bodems, herstel van beeksystemen en gewassen passend bij die natuurlijke omstandigheden. Benutten van natuurlijke sedimentatie processen en beperken van de negatieve effecten van kunstmatige ingrepen helpt bij het in standhouden van kusten en rivieren. En de potentie reikt veel verder. Voor de lange termijn oplossingsrichting bij zeespiegelstijging starten wij met NL2120 een verkenning hoe "nature-based" kan bijdragen. In het bestuurlijke hoofdstuk 1 hebben wij de boodschap van natuur expliciet als oplossing overgenomen en in de infographic impliciet (*landbouw en natuur bestand tegen natter en droger, groenere steden met minder verharding*). Daarbij plaats ik de kanttkening dat natuur ook vragen stelt aan bijvoorbeeld waterbeschikbaarheid die door de klimaatverandering onder druk komt en aanpassing kan vragen.

Niet alleen agenderen van wateropgaven maar bijdragen aan oplossingen

OFL stelt dat het deltagprogramma er goed in slaagt de opgaven voor het watersysteem te schetsen. De vertaling van wat de watersector positief kan bijdragen aan oplossingen in zowel het water als het ruimtelijk domein komt minder uit de verf. OFL adviseert om de aandacht te verleggen en daarbij ook oog te hebben voor innovaties en open te staan voor meervoudig ruimtegebruik.

Het deltagprogramma is ontstaan vanuit de waterwereld met een wettelijke focus op waterveiligheid, waterbeschikbaarheid en ruimtelijke adaptatie. In de herijking van DP2021 is de verbinding naar het ruimtelijk domein ingezet vanuit de overtuiging dat dat nodig is om de DP doelen te bereiken. OFL stimuleert het deltagprogramma die verbreding door te zetten en daarbij juist ook te werken vanuit het perspectief dat het water en bodemsysteem kan bieden aan de grote opgaven. Dit sluit ook aan bij de informele en formele gesprekken in de Stuurgroep Deltaprogramma om de verbinding te zoeken met de ruimtelijke planvorming nationaal en in de regio's (Nota Ruimte, Ruimtelijke arrangementen, Provinciale Programma's Landelijk Gebied). Die samenhang zal een pijler vormen bij de herijking waarbij met de Stuurgroep de balans moeten worden bewaakt tussen voortgang op de traditionele doelen en de doorwerking en ondersteuning van de ruimtelijke planvorming.

Innovatie is geen apart maar wel een belangrijk onderdeel van het deltaprogramma. Zowel bij HWBP, zoetwater, ruimtelijke adaptatie als het kennisprogramma zeespiegelstijging zijn specifieke onderdelen gericht op innovatie waarbij ook ruimte is voor onderzoekers/uitvinders om plannen te presenteren. Ook in de programmering is daar ruimte voor (bijvoorbeeld brakwaterwinning Scheveningen).

Aansluitend bij het uitgangspunt van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), stimuleert het deltaprogramma meervoudig ruimtegebruik (ver-groenen helpt voor hitte, wateroverlast, gezondheid en biodiversiteit). Vanzelfsprekend gelden randvoorwaarden en beperkingen bij meervoudig ruimtegebruik. Zo mag energievoorziening op een waterkering niet ten koste gaan van de waterveiligheid of tot problemen bij het beheer leiden.

Aandacht voor samenwerking en eigenaarschap van de financiële sector

De OFL leden adviseren de deltacommisaris nog meer aandacht te besteden aan de financiële sector omdat die een grote bijdrage kan geven bij de ruimtelijke opgaven. Zij wijzen op de ontwikkelingen vanuit Europese regelgeving voor klimaatadaptatie in de bebouwde omgeving.

De suggestie van het OFL om de verbinding tussen het deltaprogramma en de financiële sector verder te verstevigen is zeer waardevol en welkom. Op het Deltacongres in 2023 is een stevige bestuurlijke impuls gegeven. Dat heeft geleid tot de aanstelling van een zestal NL-AAA-Klimaatbestendig Ambassadeurs, om richting te geven aan de intensivering van deze samenwerking. Doel is om overzicht te creëren van de initiatieven op het gebied van beleid, regelgeving, onderzoek en pilotprojecten waarbij de publieke en private (financiële) sector met elkaar te maken voor klimaatadaptatie. Vervolgens hebben zij zich gecommitteerd deze aan te jagen waar nodig en de NL-AAA-Klimaatbestendig-community verder te versterken en uit te bouwen. De Europese regelgeving fungeert als een impuls in dat proces.

Uitvoering vraagt concrete maatregelen

Uitvoering, uitvoeringscapaciteit en uitvoerbaarheid zijn terugkerende thema's op de DP agenda. De OFL partijen roepen op om snelheid te maken met de uitvoering van concrete maatregelen en specifiek "no regret" maatregelen.

OFL wijst terecht op de bestaand knelpunten om tot concrete uitvoering te komen op alle bestuurlijke niveaus. Die betreffen zowel de beschikbare capaciteit, de competenties als de stapeling van plannen en ambities en het ontbreken van een richtinggevend perspectief op de (middel)lange termijn. Dit is een serieuze zorg die in de weg staat van het behalen van de doelen van het deltaprogramma en de (ruimtelijke) transities. De zorg van het OFL heeft een prominente plek in DP2025. De roep om concrete maatregelen is terecht. We zullen dit ook in de stuurgroep agenderen en bezien welke maatregelen nodig en nuttig zijn. Gelukkig constateren we dat ook de opleidingen in Nederland voorsorteren op de vraag aan competente professionals bij de opgaven waarvoor we gesteld staan. Gebiedsprogramma's zoals Rijnmond-Drechtsteden en Zuid-Westelijke Delta hebben aansluiting gezocht bij de regionale hogescholen. Op een krappe arbeidsmarkt is het echter niet vanzelfsprekend dat de benodigde capaciteit de komende decennia beschikbaar komt voor de opgaven van het deltaprogramma. Ook een nauwere verbinding tussen beleidsontwikkeling en uitvoering en een gerichte prioritering op basis van

bestuurlijke keuzes in de veelheid van plannen en programma's, kan helpen om tot daadwerkelijke uitvoering te komen.

Staf Deltacommissaris

Datum
18 juni 2024

Deltascenario's schetsen urgentie zonder financiële gevolgen

De toelichting op de deltasenario's schetst een duidelijk beeld met een nijpend zoetwatertekort en grote systeemkeuzes. OFL vraagt of de financiële gevolgen zijn doorgerekend.

De deltasenario's zijn zogenaamde "context" scenario's die diverse plausibele ontwikkelingen in beeld brengen die kunnen optreden (klimaat, rivierafvoer, zeespiegel, economische ontwikkeling). Er zitten dus geen beleidsopties in gericht op mitigeren of aanpassen aan die ontwikkelingen. De scenario's zijn bedoeld om de doelmatigheid en robuustheid van beleidsopties te toetsen. De uitkomsten van de scenario's zijn nog niet door-vertaald naar (economische) gevolgen. Bij de herijking zullen de diverse opties en strategieën worden vergeleken voor de verschillen deltasenario's en wel worden doorgerekend op kosten, baten en brede welvaart. Daarbij zal ook de strategie "niets doen" worden meegenomen waardoor de gevolgen alsnog in beeld komen en naast de beleidsvarianten kunnen worden gelegd.

Participatie bij deltaprogramma en herijking

Binnen het deltaprogramma is het gesprek over de maatschappelijke betrokkenheid bij het programma en met name de herijking die veel partijen zal raken. De OFL-leden uiten hun zorg hierover omdat zij ervaren dat participatie in het deltaprogramma vaak op niveau van "informereren" en "raadplegen" wordt ingevuld en niet wordt ervaren als mee-creëren of -beslissen. Er is waardering voor de generatietoets.

In aanloop naar de tweede herijking (2026) van het Deltaprogramma is de verwachting dat de huidige Deltabeslissingen en voorkeursstrategieën op basis van de nieuwe inzichten en ontwikkelingen zullen gaan wijzigen met serieuze gevolgen voor de maatschappelijke partners. De herijking kan ook betrekking hebben op de organisatie van het deltaprogramma inclusief de maatschappelijke betrokkenheid. In de geest van de Omgevingswet, de kabinetsreactie op het DP2024 ('betrek burgers') en omdat de herijking zal doorwerken in gebieden en maatschappelijke sectoren, is maatschappelijke betrokkenheid en participatie een belangrijk onderdeel voor de tweede herijking. Participatie wordt ingezet om de kwaliteit van de beslissing te vergroten, voor het creëren van draagvlak rondom verwachte (veranderingen in) Deltabeslissingen en voorkeursstrategieën en vanuit de betrokkenheid en interactie met de omgeving. Doel is het ondersteunen en verrijken van de uiteindelijke afwegingen door de democratisch gekozen volksvertegenwoordiging.

In het Deltaprogramma 2024 zijn ambities uitgesproken rondom participatie. Met alle overheden en deelprogramma's is een aantal ontwikkelrichtingen ingezet voor participatie in het Deltaprogramma. Om inzicht te krijgen in hetgeen is georganiseerd rondom participatie en communicatie vanuit gebieden en thema's is afgelopen periode een inventarisatie verricht en is deze vertaald naar bouwstenen voor vervolguutwerking. In samenwerking met de regionale partijen betrokken bij

de hoogwateraanpak rond Den Bosch wordt ervaring opgedaan met de het instrument Participatieve Waarde Evaluatie. In de komende periode wordt gewerkt aan het door ontwikkelen van participatie voor het Deltaprogramma, de bijbehorende bouwstenen en de communicatieboodschappen voor de 2de Herijking. In de Stuurgroep Deltaprogramma van 6 juni is een verkennende contourennotitie Participatie en Communicatie besproken. Bouwstenen voor deze notitie zijn o.a.; strategie en ambitie, doelen van participatie en de doelgroepen (burgerparticipatie, jongerenparticipatie, maatschappelijke participatie, etc.). Bij de stuurgroepbespreking hebben een aantal leden aangegeven graag samen met de OFL-voorzitter en de deltacommissaris het gesprek aan te gaan voor een verdere stuurgroepbehandeling. Afhankelijk van de uitkomst kan worden bekeken wie, wanneer en met welke instrumenten (bijeenkomsten, werksessies, communicatiemomenten, challenges, evaluaties, etc.) vervolgstappen in gang zet. Daar betrekken wij graag de expertise en suggesties van OFL bij.

Staf Deltacommissaris

Datum
18 juni 2024

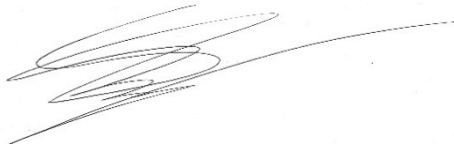
Herijking: welke evaluatie kaders worden gehanteerd?

De urgentie en impact van de herijking is stevig geland en roept de vraag op naar het beoordelingskader dat zal worden gehanteerd bij de afwegingen inclusief hoe de afstemming met de ruimtelijke plannen wordt voorzien.

Voor de herijking wordt gewerkt aan een gestructureerde, onderbouwde en eenduidige vergelijkingssystematiek om de bestuurlijke afwegingen tussen de verschillende varianten te ondersteunen. In 2024 wordt door de Staf deltacommissaris een vergelijkingsmethodiek 3.0 ontwikkeld voortbouwend op de Vergelijkingssystematiek uit 2013 en het Duidingskader Zeespiegelstijging (2022). Deze worden toepasbaar gemaakt voor de thema's en gebieden. Medio 2025 zullen per deelprogramma de uitgewerkte alternatieven voor de deltabeslissingen en voorkeursstrategieën hiermee worden 'beoordeeld' en vergeleken. De ruimtelijke impact en gevolgen voor sectoren worden kwantitatief waar mogelijk en ander kwalitatief in beeld gebracht. In de systematiek is ook aandacht voor de basiswaarden van het Deltaprogramma (Solidariteit, Flexibiliteit en Duurzaamheid), en wordt ook de mogelijke impact op generaties (generatietoets) meegenomen.

Tenslotte wil ik nogmaals mijn waardering uitspreken voor het gezamenlijke advies vanuit de wettelijke taak van het OFL dat onder stevige tijdsdruk gereed is gekomen. Ik waardeer daarbij met name de constructieve toon en de concrete voorstellen.

Met vriendelijke groeten,

Prof. dr. J.C. (Co) Verdaas
Regeringscommissaris voor het Deltaprogramma